Táto strana raja

Róbert Karul

Karul, R.: Táto strana raja. In: *Ostium*, roč. 14, 2018, č. 4.

Clément Rosset: *L'endroit du paradis* (Táto strana raja). Paris: Les Belles Lettres 2018, 62 s.

Útla kniha troch esejistických zamyslení je zrejme posledným dielom Clémenta Rosseta pripraveným do tlače za jeho života (1939 – 2018). Rosset je známy ako autor kníh *Logique du pire* (Logika najhoršieho, 1971) alebo *Le réel et son double* (Realita a jej dvojník, 1976). V tejto knižke sa podujíma preskúmať „radosť zo života, z jestvovania".

Radosť žiť je podľa autora nezávislá od udalostí, je bez vonkajšej príčiny a je akousi substanciou, ktorej nezáleží na svojich akcidenciách. Radosť žiť je radosť každodenná, všedná. No upresnenie odpovede na otázku, čo je radosť žiť, nevedeli priniesť ani najväčší filozofi. Ich odpovede, čiže pojmy, ktoré ponúkli, len inak vyjadrili nezodpovedanú otázku. Najbližšie by mohla byť formulácia, ktorá by nebola cudzia André Comte-Sponvillovi: Zdrojom radosti je jestvovanie samo. A zbavenie života je tým najhorším zlom. Ale aj teraz, bezpochyby, chýba upresnenie prečo a ako? Dokonca požadovať vysvetlenie takejto samozrejmej veci sa zdá absurdným. Tam, kde zlyháva filozofia, môže ponúknuť náčrt odpovede poézia. Rosset ho nachádza v Homérovom opise Achilovho štítu. Na Achillovom štíte, prinajmenšom na jeho časti, sa ponúka opis mierového stavu a s ním spojeného šťastia bez (epochálnych) udalostí. Šťastia každodenného života, hoci sa na štíte nachádzajú aj nejaké násilné epizódy, ale aj to patrí k životu. Tento opis akoby zastavoval čas, ktorý sa v naratívnom zvyšku textu odvíja s činmi. Možno sú zastavené scény opisu napokon tiež v pohybe, ale aby rozprávali nie príbeh hrdinských a výnimočných činov, so zásahmi bohov, ale skutočného života, života ľudí s jeho mikro-udalosťami či lepšie pseudo-udalosťami, a na tejto scéne sú bohovia neprítomní. Takže charakteristická vlastnosť tejto nehybnosti času je, že všetko, čo nevidíme na obraze, ale iba hádame v pozadí, toto dianie bez udalostí, má vlastne zaistené *trvanie*. Realita je plná pohybu, keď sa zdanlivo nič nemení; milenci ostávajú spolu a jar trvá. „Čas je nehybný obraz pohyblivej skutočnosti" (s. 37).

Šťastie je ľudské. Na štíte sú momenty veselosti, evokujúce raj, ale nie raj zásvetia, evokujú pozemský raj. Rossetova knižka je o *tejto* strane raja. „Temer všetky stavy duše a všetky situácie života sa vyznačujú momentom šťastia. … Aj bohovia sami by mohli mať chuť tráviť dlhé letné večery ležiac natiahnutí v bárke“ (Nietzsche, s. 22). Marcel Conche hovorí o štíte podobne, hoci šťastie trochu viac problematizuje: ide na ňom určite o okrášľovanie života, ktoré nás ponúka prejsť inam, ale nie do utopického, oddeleného inam. Okrášľovanie zmyslu reality hovorí, že šťastie je „blízko“ a všetko, čo preň treba, je už tu (s. 23).

Na antických chrámoch medzi 6. a 5. stor. p. n. l. sa často vyskytujú scény troch bájnych príbehov: gigantomachie, keď sa Giganti pokúšali zvrhnúť olympských bohov, bitky Grékov s Amazonkami, ktoré sa snažili zotročiť mužské pokolenie, a boja Kentaurov s Lapitmi; opití Kentauri, poloľudia-polokone, sa snažili znásilniť manželky Lapitov, bežných ľudí. Všetky tri bájky rozprávajú ten istý príbeh – násilie je vždy nesprávne a len mier je správny a nakoniec sa presadí (s. 26). Vojna má navrch, iste, ale len dovtedy, kým nie je vypudená, nahradená mierom; istý čas môže triumfovať, ale nakoniec podľahne (s. 26). Napoleon mal presvečenie: „Sú len dve sily, ktoré riadia svet. Šabľa a duch. Napokon je však šabľa vždy porazená duchom“ (s. 27).

Mier nie je radosť zo života, ale umožňuje ju. Aristofanes nechváli mier, ale radosti, ktoré sa k nemu vzťahujú, pozemské dobrá (ktoré jasne preferuje v porovnaní s vojenskými víťazstvami). Sám mier nepredstavuje tú „vyrovnanosť a trvalý duševný pokoj…, ktoré Gréci vedeli vykresliť vo svojej literatúre a sochárstve“ (s. 30). Gréci síce nevymysleli mier, ale objavili cnosť miery, zásadu „ničoho príliš“. Opakom je strata miery, nemiera (*démesure*), ktorú pranierovali. To, čo sa robí bez uváženia, pri opustení ciest, ktoré nám odporúča miera a rozumnosť, je predurčené na neúspech a skazu (s. 30). To, čo sa robí s mierou, je diktované rozumom, to, čo je nemierne, nerozumom, ktorý Gréci nazývali *hybris* (s. 31). Je to univerzálna a nielen grécka vášeň, ktorá káže ísť za výsek toho, čo je možné. Rosset vidí spojenie medzi hybris a hnevom. Obe hnutia sú aj nepotlačiteľné, aj *príjemné*. Tak o ňom hovorí Homér: keď nám v hrudi stúpa hnev a uvádza človeka do zúrivosti, do slova a do písmena človeka vyhadzuje mimo neho – nech je akokoľvek rozumný –, zdá sa nám byť sladší ako med (s. 32). Človek sa oddáva tomuto medu, tak sladkému, že mu odníma úsudok a zmocňuje sa ho bez toho, aby mu mohol vzdorovať. Toto pokušenie je pokušenie „najhorším“. Má mnoho podôb; vojna tým, čo má v sebe, vylieči bláznov (psychiatrické kliniky sa vyprázdňujú) a privodzuje šialenstvo rozumným osobám (s. 33). Hybris má však svoju Nemesis, trestajúcu bohyňu, ktorá bdie a zastavuje tých, čo činia to, čo je „príliš“.

Akú úlohu plní v radosti života hudba? Hudba nevyjadruje niečo (zo sveta), ale vyjadruje seba samu. Hudba je realita sama osebe, nie je napodobnením reality. Hudba je ako dar. Daruje seba samu, chápanie daru je podobné milosti. City, ktoré prináša hudba, nemajú nič spoločné s citmi, ktoré prináša život. Prináša doposiaľ neznáme afekty, nové stavy duše. Lepšie povedané, jediný nový afekt: hudobný afekt. Aké je potešenie, ktoré prináša hudba, iné ako ostatné potešenia? Všetkým odpovediam akoby chýbalo hlbšie vysvetlenie: zastaví nepokoj, utíši úzkosť, odstráni clivotu, prinesie energiu… (s. 42) Náčrt odpovede Rosset hľadá v báji o Orfeovi. Je to poloboh, ktorý hudbou povoláva ľudí, aby zastavili nepríjemnosti a škriepky a vydali sa do života, pokoja a radosti (s. 43). Prerušuje svojím spevom smútok a všeobecne katastrofu. Orfeus je liečiteľ všetkých nešťastí, ale len dočasný, pokiaľ spieva. Keď sa jeho spev preruší, všetko znova „padá“. Ani tu však – podobne ako vyššie – nevidíme prečo a ako. Hudba neodstraňuje príčinu, len existenciu.

V hudbe sa pozornosť úplne pohlcuje, hudba ruší každú inú starosť o reálne. Hudobná extáza spočíva vo fascinácii niečím, čo sa zaraz dáva ako cudzie, ľahostajné, v istom zmysle ireálne, ak prihliadame k tomu, ako sa rozchádza s inou realitou ako svojou vlastnou (s. 52). Zvuk prichádza odinakiaľ ako márnotratnosť či zjavenie a nehovorí o ničom a pre nikoho. Správa je nulová a ten, kto by ju mohol vypočuť, sa vytratil, stratil v anonymnej hlbine (s. 54). Hudobný zvuk je mimo poľa toho, po čom túžievame, mimo túžobného. Muzikálna afekcia ničí všetky (bežné) myšlienky, city a afektívne

reakcie. No jeho pôsobenie nespočíva len v negatívnosti: niečo iné je unikať sebe samému, niečo iné je stretnúť iné. Toto iné prichádza ako vlomenie sa reality v surovom stave, bez možnosti priblížiť sa jej prostredníctvom reprezentácie (s. 55) a komentára, ako to bežne robíme.

Aký „účel“ môže mať táto surová realita, táto úplná inakosť vo vzťahu k pokojnému každodennému životu, ktorý je inakosťou len „trochu“, vzdialený od toho, čo žijem, ale na dosah ruky? Ako zosúladiť, ak to vôbec pôjde, prvé dve kapitoly s treťou? A neprejsť hneď k nekaždodennej metafyzike, ktorá ovláda Rossetove hlavné diela? Nie je táto najvyššia realita, najreálnejšia realita, hoci nezakladá transcendenciu, vyjadrením transcendencie v slovníku imanencie? Nie je nakoniec nevyhnutné – hoci na postoj autora môžeme usudzovať len z priloženia textu o inakosti k textom o radosti života –, aby sa mohol diať pokojný každodenný život, prítomnosť odkazu k tomuto úplne inému, ktoré sa v iných filozofiách volá odlišne, povedzme, Jedno? Nie je „skepticizmus“ prostého života *nevyhnutne* previazaný s „idealizmom“ radikálnej alterity? Iné ako pripomienka hodnoty prostého života, iné ako časť jeho hodnoty. V záverečnom postskripte „Fantázia o stvorení sveta“ sa plotinovské Jedno vyskytne, a tak nám poskytne indíciu navyše.

Mgr. Róbert Karul, PhD.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
E-mail: robert.karul@savba.sk